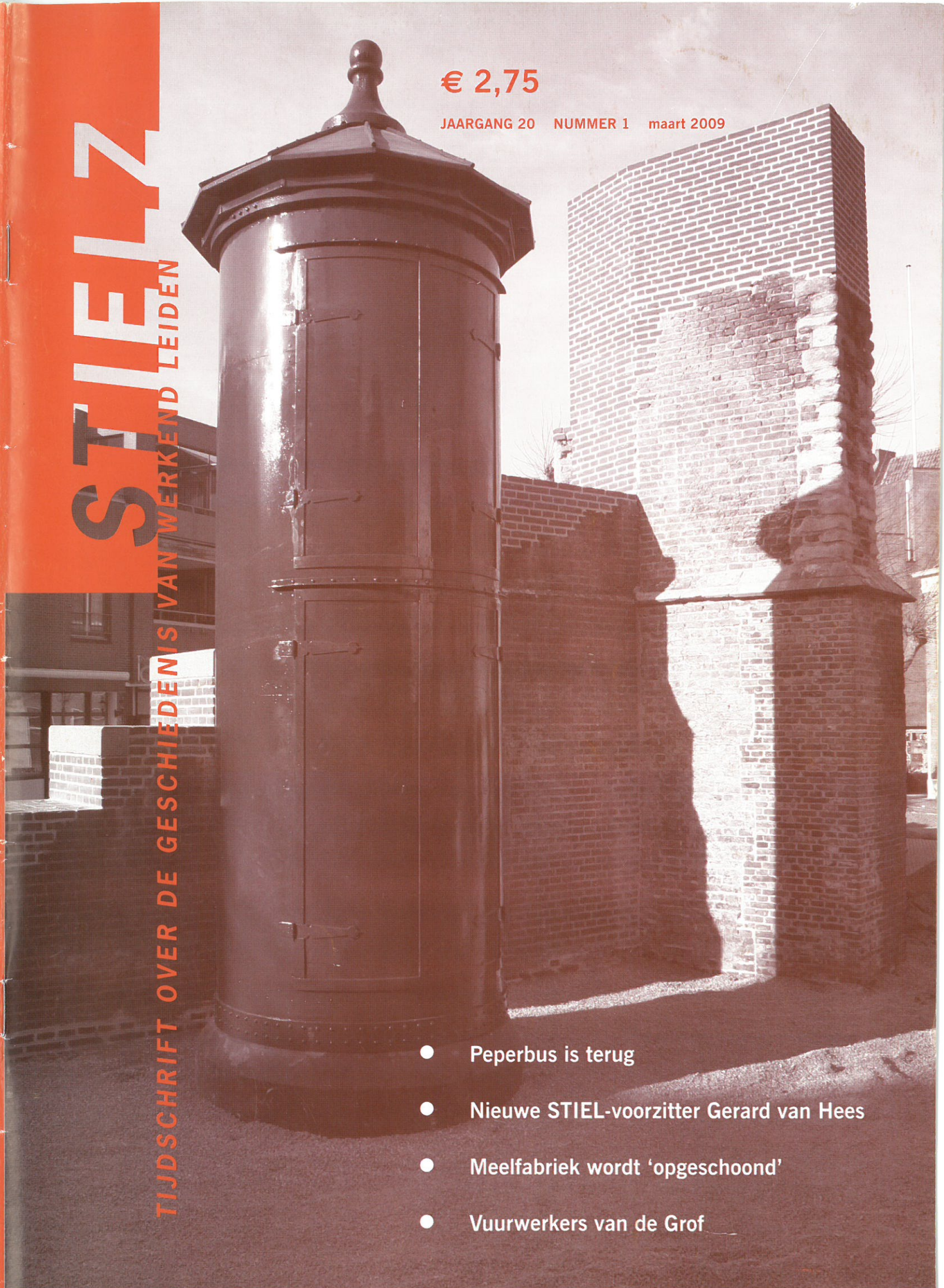

STIELZ

TIJDSCHRIFT OVER DE GESCHIEDENIS VAN WERKEND LEIDEN

€ 2,75

JAARGANG 20 NUMMER 1 maart 2009

- Peperbus is terug
- Nieuwe STIEL-voorzitter Gerard van Hees
- Meelfabriek wordt 'opgeschoond'
- Vuurwerkers van de Grof

Colofon

Stielz Jaargang 20 (2009) Nummer 1
ISSN 0928-9437

Stielz stond oorspronkelijk voor StielZaken als uitgave van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (Stiel). Deze stichting ijvert voor de opsporing en behoud van monumenten van bedrijf en techniek in Leiden en omgeving. Stiel verstaat onder monumenten niet alleen oude fabrieken, maar ook winkels, pakhuisen, bruggen, stations en nutsbedrijven. Sinds de oprichting van de stichting in 1987 is dankzij haar inspanningen een groot aantal complexen op de plaatselijke en landelijke monumentenlijsten geplaatst. Verder onderzoekt en beschrijft Stiel de geschiedenis van Leiden als vooraanstaande industriestad. Met de ondertitel 'geschiedenis van werkend Leiden' gaat dit blad een stapje verder dan de formele doelstelling van de stichting: de beschrijving van de recente sociaal-economische geschiedenis van Leiden en omgeving.

Secretariaatsadres Stiel

Postbus 4021, 2301 RA Leiden. Tel. 071-5125877; e-mail: info@stiel-leiden.nl. Nieuwe donateurs, die ons werk willen steunen, kunnen zich voor minimaal € 15 per jaar aanmelden. Bedrijfsdonateurs betalen minimaal € 50 met recht op een advertentie in dit blad. Het verschuldigde bedrag kan worden overgemaakt op Postbank 10.39.391. Donateurs ontvangen het blad gratis. Losse nummers € 2,75.

Website Stiel:

www.stiel-leiden.nl

Redactie Stielz

Wibo Burgers, De Fruittuinen 70, 2132 NZ Hoofddorp, tel. 023-5632725, e-mail: wibo.burgers@wxs.nl. Stielz volgt de spellingregels van het Witte Boekje (Genootschap Nederlandse Taal).

Distributie

Mevr. N. Bavelaar, Hugo de Grootstraat 28, 2311XX Leiden, tel. 071-5149863.

Druk

Elvé Leiden

Ontwerp omslag en concept binnenwerk
Donna Smith

Lay out

Grafisch Bureau Christine van der Ven,
Voorschoten

Medewerkers aan dit nummer

Niek Bavelaar is 'huisfotograaf' van STIEL. Tel. 071-5149863; e-mail: n.bavelaar@zonnet.nl. Wibo Burgers is journalist en kunsthistoricus. Joop Gijsman is oud-ondernemer en penningmeester van STIEL. Michiel Rohlof is kunsthistoricus in Leiden. Gerard Telkamp is historicus in Leiden.

Stielz komt tot stand dankzij steun van de volgende Leidse bedrijven
Dieben BV Beheersmij

Bestuur Stichting Industrieel Erfgoed Leiden

G. van Hees, voorzitter, drs. J.W. Wesseldijk, secretaris, J.J. Gijsman, penningmeester, mr. H.J. Korthof, tweede secretaris, mr.ir. L. Barendregt, P. Büring, drs W.B. Burgers, mr. J.J. Turenhout.

Ere-voorzitter: Ing. H.J. Budel

REDACTIONEEL

EEN NIEUWE UITDAGING

Een nieuwe uitdaging, zoals dat heet. In een werkgebied dat me aan de ene kant heel erg aanspreekt vanuit persoonlijke interesse, maar aan de andere kant, wat weet ik er van. Inlezen dus. Ik bemerk dat "historiserend bouwen" bij sommigen negatieve gevoelens opwekt en ik probeer erachter te komen waarom dit is. Een frisse nieuwe blik is niet voldoende, je moet ook weten waar je het over hebt.

Ik volg Hans Vollaard op. Ik kende hem vanuit de politiek. In die tijd was hij erg druk met het behoud van het voormalige Elizabeth Ziekenhuis aan de Hooigracht. Ik ben eens met hem meegegaan voor een rondleiding, waarvan ik me vooral herinner dat de kapel er erg smerig bijstond. Hans was "duo" (dat is jargon voor iemand die niet in de Gemeenteraad zit, maar namens zijn partij wel raadscommissies doet) bij de ChristenUnie en speelde nog een belangrijke rol bij de totstandkoming van de Projectgroep Aalmarkt. Zoveel jaar later merk ik bij hem nog steeds dezelfde bevoegdheid en degelijkheid, en springt de vonk over en zit ik nu als nieuwe voorzitter van STIEL dit stukje te typen. Het zal moeilijk worden Hans te vervangen, maar daar ga ik mijn best voor doen. Vanaf deze plaats; Hans ontzettend bedankt!!

Had ik indertijd als gemeenteraadslid regelmatig afspraken met wethouders, in deze functie is het niet anders. Met "onze" wethouder Jan Jaap de Haan hebben we kennisgemaakt. Nu ken ik Jan Jaap al vrij goed, dus hadden we alle tijd om de lopende zaken door te nemen. De Meelfabriek, de plannen met het nieuwe Muziekcentrum De Nobel, het programma Binnenstad en de winkelpuien in het centrum. Positief is om van hem te horen dat dit College toch meer integraal gaat afwegen, waardoor de belangen van behoud van monumenten beter en in een eerder stadium worden behartigd. We zullen hem er nog wel eens aan moeten herinneren schat ik in.

Ook zijn we langs geweest bij Marc Witteman, de projectwethouder voor het Boerhaaveterrein, waar de universiteit plannen heeft met de "cité médicale". De ideeën van de universiteit en de onze worden doorgesproken en er wordt gezocht naar een overeenkomst. Witteman oppert om een convenant te sluiten. Voor ons is het ensemble van het medische dorp van belang en daarbinnen ijveren we voor het kunstwerk van Lex Horn en de oude collegezalen. Het bestuur heeft op 25 februari ingestemd om tot een convenant te komen. Het wordt, naast de Meelfabriek, mijn eerste klus.

Gerard van Hees

Omslagfoto: Het heeft lang geduurd, maar nu is de Peperbus dan toch terug op vertrouwd terrein: het Vrouwenkerkhof.

INHOUD

3

Peperbus terug op oude plek / Spoedige beslissing over watertoren / Meelfabriek wordt 'opgeschoond'

5

Introductie nieuwe voorzitter en bestuursleden STIEL

7

Afscheid van Nico Ravensbergen / Station Pijnacker voorlopig gered

9

Rubriek Monument: werf Wolhuis

11

Vuurwerkers van de Grof

15

Van der Laan: kruidenierswinkel annex buurthuis

17

Jaarverslag STIEL over 2008

21

Uit Leiden & Regio

Herinrichting van Vrouwenkerkhof
PEPERBUS IS TERUG!

De Peperbus is terug op zijn oude plaats: het Vrouwenkerkhof. De originele trafozuil, een van de twee die nog resteren in Leiden, verdween in 1995 bij de herinrichting van het plein. Trafozuilen verschenen aan het begin van de vorige eeuw in het straatbeeld. Hier werd de hoogspannings-elektriciteit van de centrale omgezet naar lage spanning, geschikt voor de particuliere huishoudens. In de jaren vijftig en daarna verdwenen de trafozuilen, ze waren niet meer nodig.

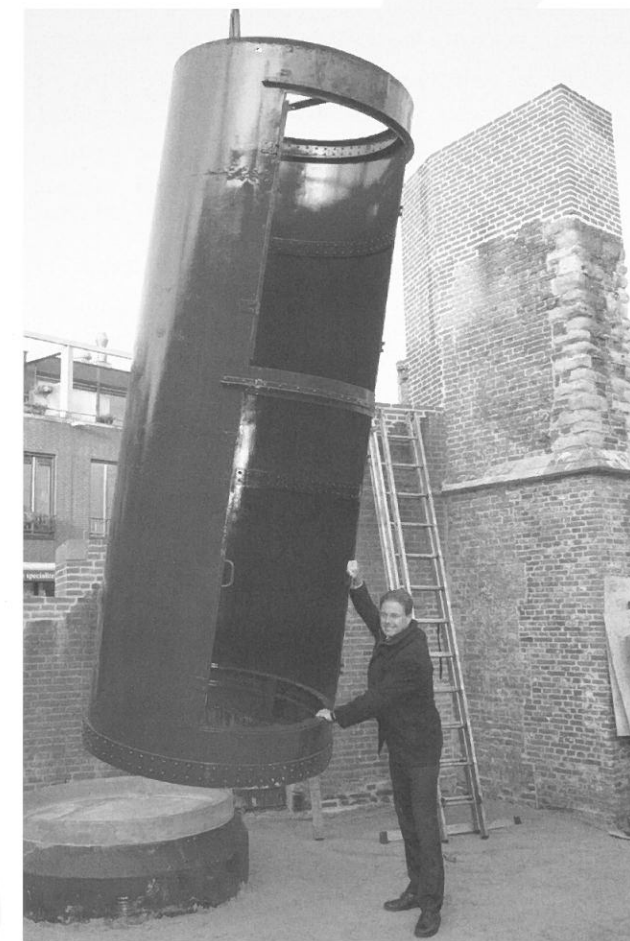

De Peperbus tijdens zijn verbanningsperiode.

Toen in 1995 de trafozuil van het Vrouwenkerkhof verdween, schreef STIEL-voorzitter van die dagen, Henk Budel, daarover in *Stielz*: 'De trafo van het Vrouwenkerkplein was weliswaar al in 1985 stroom- en spanningloos geworden, maar het huisje werd daar tot genoegen van de buurt *in situ* bewaard, op de plek waar hij hoorde. Bij de herinrichting van het plein in 1995 was er geen plaats meer voor de laatste Leidse peperbus. STIEL vroeg

de gemeente om het ranke monumentje weer terug te zetten, maar kreeg nul op het rekest. 'Een wezensvreemd element' noemde de ambtenaar die het antwoord aan de stichting opstelde, dat niet meer zou passen in de 'hoogwaardige inrichting' van het plein.

STIEL diende een bezwaarschrift in, maar er kwam een afwijzend antwoord. De gemeente deed echter wel een handreiking: overleg met STIEL over een goede locatie voor herplaatsing van de Peperbus. STIEL stelde voor de verbannen Peperbus asiel te verlenen op de Vismarkt. Dat kwam er niet van, de Peperbus stond jarenlang op een terrein aan het eind van de Groenordstraat. Er werd van alles bedacht: zelfs een overdracht van de zuil aan STIEL. In het najaar van 2003 kwam de zaak opnieuw aan de orde in het blad van onze organisatie. Veel optimisme was er niet, want de gemeente Leiden heeft ooit bedacht dat de stad geen behoefte heeft aan verplaatsbare objecten (zoals schepen) op de gemeentelijke monu-

Wethouder Jan - Jaap de Haan toont de opgeknapte Peperbus.

mentenlijst. En intussen ging de Peperbus er steeds beroerder uitzien.

Noodklok

In maart 2007 luidde STIEL de noodklok. 'Ondergang dreigt voor de Peperbus' was de kop in het blad van de stichting. Wel was er een positieve opvatting bij het stadsbestuur. Het wilde 'dit exclusieve en beeldbepalende object ook in de toekomst voor de stad behouden'. Aan het eind van dat jaar kwam het verlossende

bericht: het Vrouwenkerkhof wordt vernieuwd en de Peperbus zou terugkomen. Dat is nu gebeurd en daarmee zijn omwonenden en STIEL zeer tevreden, daar is geen twijfel over.

Stimulerende factor voor de herinrichting van het plein, waarvan ook de Peperbus profiteerde, was het gegeven dat 400 jaar geleden een deel van de *Pilgrim Fathers*, een godsdienstige groepering die oorspronkelijk uit Engeland kwam, zich in Leiden vestigde. De bezoekers bleven elf jaar en vertrokken toen om uiteenlopende redenen met het schip de *Mayflower* naar

Noord-Amerika, waar zij een belangrijke rol speelden bij de kolonisatie. Van de Leidse periode resteren naast de Pieterskerk nog (de gerestaureerde) muurrestanten van de vroegere Onze Lieve Vrouwenkerk en een aantal graven. Vandaar dan ook dat de gemeente Leiden er veel aan gelegen was om de zaken op orde te hebben in dit bijzondere jaar van het Pilgrim Fathers-jubileum met wellicht veel Amerikaanse bezoekers. Dat is dus gelukt.

Wibo Burgers

VERKOOP WATERTOREN NABIJ

Het Leidse gemeentebestuur beslist op korte termijn aan wie de watertoren aan de Hoge Rijndijk wordt verkocht. Waarschijnlijk zal begin april bekend worden wie de nieuwe eigenaar wordt en wat zijn plannen zijn.

De Leidse watertoren, een eeuw oud, wordt door de gemeente verkocht, waarbij een tweesporenbeleid is gevolgd. Zo is er een prijsvraag gelanceerd, die een goed ontwerp voor herbestemming moest opleveren. Opmerkelijke voorwaarde: de toren moet helemaal of gedeeltelijk toegankelijk blijven voor het publiek. De toren zou dus een nieuwe bestemming als restaurant, galerie of uitkijktoren kunnen krijgen. De prijsvraag werd gewonnen door Pieter van Swieten van het architectenbureau Swieten-Lau uit Leiden. De prijsvraag staat evenwel los van de verkoopprocedure van de toren. De gemeente heeft geen koopsom voor de toren genoemd.

In eerste aanleg hebben zich 37 gegadigden gemeld voor aankoop van de toren. In de loop van de procedure zijn enkele gegadigden overgebleven met wie nog gepraat wordt.

ADVERTENTIE

Dirk van Eck-Stichting Sociale en economische geschiedenis Leiden en omstreken

De Dirk van Eck-Stichting brengt de sociale en economische geschiedenis van Leiden en omstreken onder de aandacht van een breed publiek. We organiseren filmavonden en lezingen, we zetten ons in voor het behoud archieven en we geven boeken en dvd's uit. Donateurs van de stichting ontvangen het Jaarboek der sociale en economische geschiedenis van Leiden en omstreken gratis.

Voor meer informatie over ons en onze komende activiteiten kunt u contact opnemen met:

Dirk van Eck-Stichting
Postbus 849
2300 AV Leiden
email: info@dirkvaneck.nl

www.dirkvaneck.nl

MEELFABRIEK WORDT "OPGESCHOOND"

In de Meelfabriek wordt binnenkort gestart met een "opschoonactie". Dat betekent het leegmaken van de begane grond van het kolossale fabrieksgebouw en het inventariseren van de aanwezige goederen. Ook zal worden nagegaan wat de moeite van het bewaren waard is.

De inventarislijst en de te maken selectie zullen worden bekeken door STIEL, de Leidse historicus Cor Smit en Peter Nijhof van de rijksdienst voor de monumentenzorg. Ook de architect, Peter Zumthor, en

de gemeente Leiden worden in dit overleg betrokken. De uitgezochte roerende zaken worden vervolgens elders in het gebouw opgeslagen en gerestaureerd.

Deze activiteiten vormen een aanloop naar een concretisering van het herbestemmingsplan voor de Meelfabriek, dat nu nog heel globaal is. Vooral snog ziet er naar uit dat de "opschoonactie" maximaal een half jaar vanaf nu zal duren. Intussen zullen historische gegevens worden verzameld en fotografen van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuur en Monumenten zullen de Meelfabriek in de huidige staat vastleggen op de gevoelige plaat. Er zijn verder plannen in de maak voor een kleine expositie van historisch materiaal van de Meelfabriek.

GERARD VAN HEES NIEUWE VOORZITTER VAN STIEL: 'BELANGRIJKSTE AMBITIE: MEEWERKEN AAN GOED PLAN VOOR MEELFABRIEK'

LEIDEN - Gerard van Hees, van professie vakbondsbestuurder, is de nieuwe voorzitter van de Stichting Industrieel Erfgoed Leiden (STIEL). Hij is de opvolger van Hans Vollaard, die na drie jaar voorzitterschap het tijd vond het stafje over te dragen.

Van Hees (53) kwam eind 1990 naar Leiden. Hij behartigt voor FNV Bondgenoten de belangen van ict-medewerkers in Zuid-Holland, Zeeland en West-Brabant. Hij was een aantal jaren gemeenteraadslid (en fractievoorzitter) van GroenLinks in de Leidse gemeenteraad. Aan zijn talrijke activiteiten voegt hij dus nu die van voorzitter van STIEL toe. Waarom? 'Ik wil graag een bijdrage leveren aan het behoud en hergebruik van gebouwen, die hun betekenis hebben gehad en die ook het beeld van die stad blijven bepalen. Ik zie het als een leuke uitdaging', aldus Gerard van Hees.

Hij herinnert eraan dat Leiden met zijn rijke historie nog iedere dag de vruchten plukt van besluiten uit het verleden om bepaalde gebouwen te behouden. 'In die zin is het dus ook een economisch belang om STIEL succesvol te laten zijn.'

Sinds hij naar Leiden kwam, is Van Hees actief geweest op tal van fronten. Gedurende een aantal jaren heeft hij zich ingezet voor het behoud van de Vrijplaats in de Koppenhinksteeg. Ook spande hij zich in om te voorkomen dat er aan de Boommarkt een parkeergarage zou komen. Van november 2000 tot maart 2006 was hij lid van de gemeenteraad van Leiden voor GroenLinks. Van 1992 tot 1998 was hij ook coördinator van het afdelingsblad van GroenLinks. Eind 2007 was hij met Olaf Welling formateur van het college van B. en W. van Leiden.

Wat is zijn belangrijkste ambitie als voorman van STIEL? "Dat is zonder twijfel het medewerken aan het realiseren van een goed plan voor de Meelfabriek," zegt van Hees. "Dat heeft Leiden echt nodig."

NIEUW BESTUURSLID HANS TURENHOUT SPECIALIST IN OMGEVINGSRECHT

Aangezien ik al een aantal maanden rondloop binnen STIEL verzocht de redactie van Stielz mij mijzelf nader bij de donateurs te introduceren.

STIEL zet zich al jaren in voor Leids industrieel erfgoed. Enige tijd geleden zocht het bestuur van STIEL versterking in de vorm van een jurist die thuis is in het omgevingsrecht. Aangezien ik vanaf 1988 in Leiden woon, daar gestudeerd heb en mij betrokken voel bij het wel en wee van de stad, heb ik besloten deel uit te maken van het STIEL-bestuur.

In 1968 ben ik geboren in het voormalige AZL te Leiden en vervolgens heb ik mijn jeugd doorgebracht in de bollengemeente Sassenheim. Na mijn eindexamen ben ik na enige omzwervingen terechtgekomen in Leiden, waar ik Nederlands recht heb gestudeerd. Aan het eind van mijn studie legde ik al het accent op het omgevingsrecht. Na afronding van mijn studie, begin 1993, ben ik aan de slag gegaan als advocaat. Van 1993 tot en met 1998 heb ik de algemene advocatenpraktijk beoefend in Leiden, om vervolgens te vertrekken naar La Gro Advocaten, een middelgroot advocatenkantoor in het Groene Hart, met kantoren in Alphen aan den Rijn (waar ik zelf werkzaam ben), Gouda en Woerden, alwaar ik mij gespecialiseerd heb in vastgoedrecht. Ik ben inmiddels partner bij dit kantoor en hoofd van de sectie Overheid en Vastgoed, welke sectie uit ongeveer 10 personen bestaat op een totaal van circa 33 advocaten.

Leids cultureel erfgoed is kwetsbaar en heeft meestal geen stem. Het is dan ook goed dat er stichtingen zijn zoals STIEL die zich het belang aantrekken van Leids

industriële erfgoed. Uit de praktijk weet ik dat menig eigenaar van een potentieel monument zich gehinderd voelt door derden die uit zijn op vergaande bescherming van hun onroerende zaak. Het is de kunst om in overleg met eigenaar, gebruiker en overheid uiteindelijk voor elkaar te krijgen dat beschermenswaardig industrieel erfgoed daadwerkelijk wordt beschermd zonder afbreuk te doen aan de belangen van de eigenaar en de gebruikers. Het is vaak ook een misvatting dat een gemeentelijke- of rijksmonumentenstatus alleen maar belemmerend werkt. Het is ook niet zo dat elk potentieel monument maar beschermd moet worden. STIEL gaat telkens met behulp van de specifieke deskundigheid van haar bestuursleden en met behulp van externe kennis na of het reëel is om panden verregaand beschermd te krijgen.

De afgelopen jaren is het omgevingsrecht steeds ingewikkelder geworden en het is van belang dat binnen STIEL kennis aanwezig is om er voor te zorgen dat mede met behulp van juridische instrumenten langlopende specifieke projecten zoals de Meelfabriek en het Paternotte-complex uiteindelijk gehandhaafd worden in een vorm die voor alle partijen aanvaardbaar is. Ik vind het belangrijk om daaraan een bijdrage te leveren in mijn hoedanigheid van algemeen bestuurslid van STIEL.

Hans Turenhout

NIEUW BESTUURSLID PAULINA BURING: 'INDUSTRIEVERLEDEN ZO GOED MOGELIJK BEWAREN'

Mijn naam is Paulina Buring. Ik ben in maart 1945 in Lieveren, Drenthe, geboren. In 1974 verhuisde ik van mijn toenmalige woonplaats Groningen naar Leiden

met een bouwkundige opleiding in mijn bagage. Ik ging bij de gemeente Leiden werken en aan de Technische Universiteit Delft mijn opleiding afronden.

In 1976 heb ik ongeveer 1,5 jaar voor de PvdA in de Leidse gemeenteraad gezeten met als portefeuille huisvesting en ruimtelijke ordening. Dan leer je een stad en bewoners goed kennen. Na afronding van mijn studie in Delft ben ik als restauratiearchitect ongeveer zes jaar in Leiden actief geweest. Daarna heb ik, in 1986, een baan als beleidsmedewerker huisvesting bij de Universiteit van Amsterdam aangenomen.

Doordat ik in die periode, van 1986 tot 2000, lid van de welstandscommissie en de monumentenbeheercommissie ben geweest, ben ik op de hoogte gebleven van de bouwactiviteiten in Leiden.

Rond 1950 zou een raadslid over Leiden ongeveer het volgende hebben gezegd: "Leiden is net een

ziek kind, daar blijf je liefdevol voor zorgen". Bij mijn komst naar Leiden was de situatie nog zo te omschrijven. Het gebied tussen de Herengracht en de Zijlsingel was bijna geheel afgebroken (een Leidse van rond de negentig had zich nog in het laatste wevershuisje verschanst), de Langegracht lag braak om bestemd te worden tot brede verkeersader en de universiteit zou een toren aan de Trekvliet bouwen.

Nu staat Leiden er wel anders voor. In de ontwikkelingen na 1975, toen er een nieuwe visie op binnensteden ontstond, is een organisatie als STIEL echter node gemist. Veel industriële architectuur is toen verloren gegaan in de plannen om voor (goedkope) woningen te zorgen. Daarom is het des te belangrijker dat wat nog herinnert aan het industrieverleden van Leiden, zo goed mogelijk te bewaren.

Naar mijn mening maakt het een stad interessanter als de geschiedenis uit de architectuur af te lezen valt. In STIEL wil ik mijn kennis van de stad en mijn vakkennis inzetten.

Paulina Buring

AFSCHEID VAN NICO RAVENSBERGEN MAN ACHTER SCHERMEN BIJ STIELZ STOPT ERMEE

Nico Ravensbergen (75) stopt met zijn werkzaamheden voor STIELZ. Vijftien jaar lang was hij de man achter de schermen bij het blad van onze organisatie. Vooral aan zijn voorbeeldige inzet is het te danken dat het blad al die jaren tijdig bij de donateurs en op de verkooppunten kwam.

Nico, van beroep vertegenwoordiger in levensmiddelen, maakte in 1993 kennis met onze organisatie op een 'marktbijsamenkomst' waar ook STIEL vertegenwoordigd was'. Hij besloot donateur te worden. Toenmalig medewerker Paul Kop, die ook betrokken was bij de werkzaamheden voor het blad van de organisatie, vroeg hem daaraan mee te werken. Dat werd dus vrouwen, een banderolle om het blad doen en een etiket met adres opplakken. Het verzendklaar maken nam

hij al spoedig over van Paul Kop, die andere dingen te doen had. De toenmalige voorzitter, Henk Budel, wilde een andere manier van verzendklaar maken, hij

Nico Ravensbergen tijdens een bedrijfsbezoek van donateurs van STIEL aan het bureau van Van Bochove. Hij bekijkt hier fotoalbums van de firma Krantz, waarvoor hij als jongen nog enige tijd heeft gewerkt. (foto Wibo Burgers)

ADVERTENTIE

uitvaartverzorging

Janson & Bolland

Uitvaartcentrum Levendaal

Levendaal 103 • 2311 JC Leiden t 071 512 2112 f 071 513 3113 e info@uitvaartcentrumlevendaal.nl i www.uitvaartcentrumlevendaal.nl

vond het maar niks dat het blad gevouwen werd. Er werd overgegaan op het inschuiven van het tijdschrift in een plastic envelop. Een methode, die ook nu nog gehanteerd wordt.

Nico kijkt met een glimlach terug op de werkzaamheden. "We zaten samen aan de tafel, mijn vrouw en ik. En we deden de tijdschriften in de plastic envelopes. Mensen, die naar binnen keken, en de burens moesten wel gedacht hebben dat we thuiswerk hadden!"

Op de toonbank

Later verzorgde Nico ook de contacten met de boekhandels in Leiden en andere verkooppunten, waar het blad van STIEL te koop was. Daarvoor had Henk Budel gezorgd, die het tijdschrift een wijdere verspreiding wilde geven. "Het was natuurlijk zaak een zo goed mogelijke plek in de winkel te krijgen voor het blad, want dat is belangrijk voor de verkoop," aldus Nico. Hij verhaalt met smaak van de Bruna-vestiging, waar het tijdschrift op de toonbank lag. "Dat verkoopt prima," aldus Nico, "hoewel ik ook wel eens heb gedacht dat het gestolen werd, zoveel exemplaren wer-

den er verkocht". De aankoop van zo'n tijdschrift geschiedt vaak in een impuls, daar is Nico van overtuigd. Vandaar dat de plaats, waar het ligt, belangrijk is.

Van oudsher heeft hij een liefde voor de geschiedenis van zijn geboortestad Leiden. Daarvan getuigen ook de etsen en tekeningen van oude plekjes in Leiden in het nieuwe appartement, dat hij samen met zijn echtgenote in de herfst van het afgelopen jaar betrok. "Ik heb mijn werk voor STIEL altijd met veel plezier gedaan, ik vind het prima om samen met anderen te werken aan het behoud van oude bedrijfsgebouwen." aldus Nico Ravensbergen. "Het mooiste gebouw, dat mede door toedoen van onze organisatie bewaard is gebleven, vind ik de voormalige broodfabriek Ceres/coöperatie Vooruit aan de Korevaarstraat."

Nico heeft het bijltje erbij neergelegd. Hij heeft zijn opvolgster ingewerkt. "Het waren de verhuizing naar een appartement acht hoog – en natuurlijk de leeftijd." Dat zijn de motieven voor zijn besluit om ermee te stoppen. Hij zal de "hand- en spandiensten" niet missen, want "aan alles komt een keer een eind". Maar goede herinneringen houdt hij er zonder twijfel aan over!

Wibo Burgers

ADVERTENTIE

Bouwbedrijf Paardekooper

Sedert 1881

In 1881 heeft Arie Paardekooper de fundamenten gelegd voor ons bouwbedrijf.

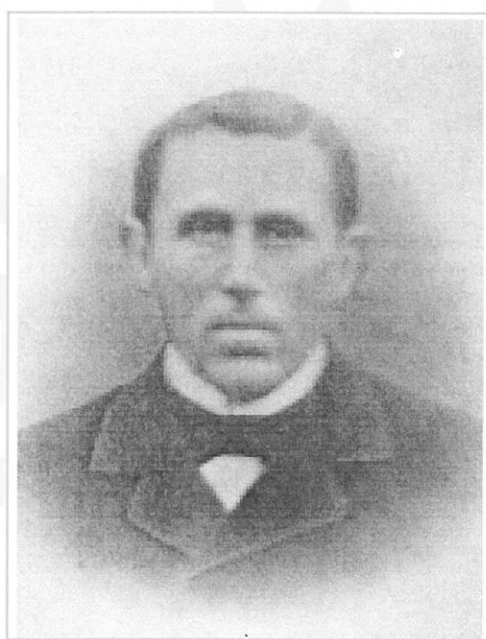
Verweven met deze lange historie is de liefde voor het vak, vakmanschap, vertrouwen en natuurlijk altijd weer bouwen.

Bouwbedrijf Paardekooper restaureert, renoveert en onderhoudt gebouwen.

- Lid van het NVOB
- Lid Bouwgarant
- Erkend Hoofdaannemer
- Erkend Leerbedrijf

Miëning 41, 2381 GP Zoeterwoude
071-5801254

info@bouwbedrijf-paardekooper.nl

Arie Paardekooper 1857-1915

RUBRIEK MONUMENT

HISTORISCHE SCHEEPSWERF KOMT WEER TOT LEVEN

RUBRIEK MONUMENT

In de rubriek Monument aandacht voor industrieel erfgoed buiten de Leidse regio. Deze keer kijken we naar de werf Wolthuis in Sappemeer, die in de richting van een levensvatbare historische scheepswerf gaat.

Aan de Noorderstraat in Sappemeer bevindt zich de enig overgebleven scheepswerf in het veenkoloniale gebied in de provincie Groningen: de werf Wolthuis. Er is hier weinig veranderd sinds de jaren twintig van de vorige eeuw. De oude machines en werktuigen zijn nog voorhanden, maar worden nog maar weinig gebruikt. De werf, een rijksmonument sinds 2001, is na 1984 vastgelopen doordat het laatste stuk van het oude Winschoterdiep in Sappemeer werd gedempt. Daarmee verloor de werf haar verbinding met open vaarwater. Nu worden er pogingen gedaan om het bedrijf als historische werf verder te laten leven.

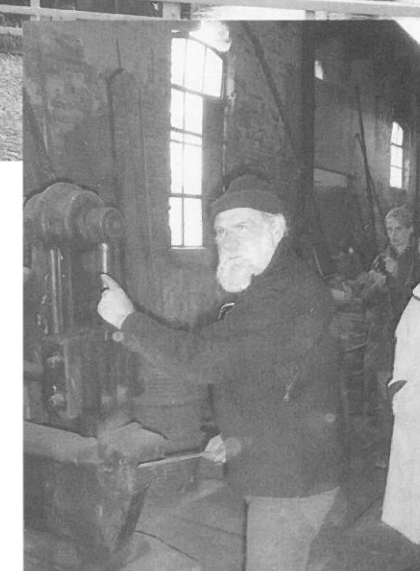
De industriële activiteiten in deze streek dateren van de negentiende eeuw. Toen verrezen de aardappelmeelfabrieken, de strokartonindustrie en de scheepsbouw. De werf Wolthuis is als enige overgebleven van de talrijke kleine veenkoloniale werven, die vanaf de zeventiende eeuw eerst kleine, later grotere schepen bouwden, oorspronkelijk voor het vervoer van turf naar de stad Groningen.

Het complex van de scheepswerf Wolthuis.

De werf Wolthuis is goed bewaard gebleven: het complex bestaat uit een werkplaats uit omstreeks 1890, het woonhuis uit 1926, een houten hellingschuur uit omstreeks 1800 en een dwarselling. Heel waardevol is het interieur met machines en werktuigen voor de bouw en reparatie van ijzeren schepen van omstreeks 1900.

Na 1984, toen de verbinding met open water verdween, is er weinig activiteit meer geweest. Slechts zo nu en dan tilde een kraanwagen een klein scheepje op de werf. Eigenaar Roel Wolthuis bleef evenwel op de bres staan voor zijn werf. Het bedrijf kreeg in 2001 de status van rijksmonument. Maar zo'n rijksmonument kan alleen blijven bestaan wanneer er een nieuwe functie voor

Roel Wolthuis demonstreert de knipschaar.

gevonden wordt. Bovendien was een restauratie van het gehele complex nodig.

Opggericht werd de stichting Historische Scheepswerf Hoogezand-Sappemeer, die de werf heeft overgenomen en zich inzet om het bedrijf weer levensvatbaar te maken. Dat laatste kan echter alleen wanneer de werf weer bereikbaar wordt voor grotere schepen via een nieuwe verbinding met het Win-

schoterdiep. Inmiddels is er geld beschikbaar gekomen voor de restauratie van de werkplaats van de historische scheepswerf Wolhuis.

Voor de vroegere eigenaar, Roel Wolhuis, is er maar weinig veranderd. Hij vertelt met gloed over de activiteiten in de werkplaats van de

werf, demonstreert de knipschaar (die de ijzeren platen snijdt), de slingerpons en de ponsmachine (die de gaten in de platen persen) en de bolhamer (die de platen bol slaat). Zijn droom is een werkende museumwerf met bezoekerscentrum en mogelijkheden voor edu-

catie. Wolhuis: 'Wij moeten proberen jongeren naar de werf te halen en ze te interesseren voor de oude technieken.' Hij hoopt dat binnen enkele jaren zijn droom werkelijkheid wordt.

Wibo Burgers

HET KAN OOK ANDERS! STATION PIJNACKER VOORLOPIG GERED

De onverhoedse sloop van de dubbele wachterswoning in november jl. – en vooral de dubieuze rol van de Nederlandse Spoorwegen daarin – heeft in Leiden heel wat beroering gewekt. Dat het ook anders kan, bewijst de gang van zaken in Pijnacker, waar het oude spoorstation voorlopig voor ondergang is behoed.

Natuurlijk zijn de twee zaken niet zonder meer te vergelijken. Maar toch... In Pijnacker-Nootdorp bepaalde de gemeenteraad begin 2007 dat de gemeente grond moest verwerven om sloop van het oude stationsgebouw, daterend van 1908, te voorkomen. Eerder had NS een sloopvergunning aangevraagd en toen moest de gemeente wel handelen. Drie mogelijkheden werden bekeken: sloop, verplaatsing van het stationsgebouw en aankoop van het hele terrein met het station door de gemeente. De raad koos voor de laatste optie.

En zo gebeurde dat aan het eind van het afgelopen

Het station van Pijnacker, een eeuw oud.

jaar de gemeente na onderhandelingen met NS-Poort BV voor 1,28 miljoen euro het eigendom verwierf van het oude station met de grond. Een projectontwikkelaar heeft van de gemeente opdracht gekregen drie alternatieven voor bebouwing van het terrein uit te werken. Tot de drie behoort ook een variant met sloop van het gebouw. De raad beslist in de loop van dit jaar in laatste instantie.

Natuurlijk: er zijn belangrijke verschillen met de Leidse situatie. Dat is vooral de actieve rol die de gemeente Pijnacker-Nootdorp heeft gespeeld in de hele kwestie. Dat heeft er mede toegeleid dat er met NS best te praten viel. Het heeft er alles van dat de gemeente Leiden in de kwestie van de dubbele wachterswoning een kans heeft gemist!

Wibo Burgers

VADERS EN ZONEN NEUTEBOOM: OVER VUURWERKERS VAN DE GROF EN VOETBALLERS UIT ROEPING

Dit portret schetst met meer of minder detail het leven van vier generaties van een Leidse familie in bedrijf en techniek. In de familie Neuteboom werd ook nog gevoetbald.

We spreken op vrijdag 16 januari 2009 met de heer Philippus Neuteboom, Isabellaland 271 in de wijk Mariahoeve in Den Haag. Ik bezoek hem in zijn flatje op de begane grond, dat zowel in open kasten als achter schuifdeuren en in opbergmeubels meer dan tien meter ordners en mappen bevat met knipsels, kopieën en ander materiaal over de geschiedenis van nul tot nu van Haagse buurten en wijken, maar ook het een en ander over Leiden, waar Flip Neuteboom in 1922 geboren is; in mei 2009 zal hij 87 worden.

Flip Neuteboom komt uit een sociaal-democratisch nest. Hij is lid of lid geweest van alle mogelijke idealistische verenigingen en organisaties, onder meer in de socialistische en humanistische beweging: de Nieuwe Koers, Instituut voor Arbeidersontwikkeling en het Humanistisch Verbond. Daarnaast heeft hij al vele tientallen jaren een onstilbare honger naar lokale en regionale geschiedenis, die naast het aanleggen van bovengenoemde documentatie tot het lidmaatschap van vele historische verenigingen heeft geleid, zoals het historisch genootschap Die Haghe en de Vereniging Oud Leiden. Als kenmerkend voor de sfeer die hij bij het lid worden van de beide laatste verenigingen aantroef, vertelt hij dat naar zijn indruk in het Leidse wereldje van geschiedenisliedhebbers deftig en gewoon door elkaar loopt, terwijl in het Haagse het toch meer een elitegebeuren is. Ook bezoekt Flip nog frequent oude historische binnensteden van Amsterdam tot Maastricht en Groningen. En zelfs in Amsterdam-Noord bezoekt hij kroegen om als een echte Haagse Carmiggelt de historie van het buurtleven aan te horen.

Aanleiding voor ons gesprek was een ontmoeting bij het kraampje van STIEL op de Leidse Historische Dag in de Hooglandse Kerk in november 2008. Daar hoorde ik al dat Flips vader ooit vuurwerker was geweest bij de Grofsmederij in Leiden, waarna hij bij de Haagsche Tramweg Maatschappij was terechtgekomen.

Ik krijg al snel een origineel te zien van het Geuitschrift met logo van de Kon. Ned. Grofsmederij, Leiden Opgericht 1836, gedateerd 28 augustus 1919.

Daarin staat te lezen Ondergeteekende verklaart, dat IZAAK NEUTEBOOM vanaf 18 Maart 1900 en acht tot en met 21 Augustus 1900 en vyftien, laatstelyk als aankomend Vuurwerker is werkzaam geweest bij de Koninklijke Nederlandsche Grofsmederij en zich gedurende dien tijd naar de regelen der fabriek heeft gedragen. Hem werd ontslag verleend wegens dienstplicht. De Directeur [handtekening onleesbaar]. Flip geeft me later nog meer materiaal origineel of in kopie mee, waaronder een handgeschreven uittrekseltje van Het Grof Schandaal (Ingrid Cramer, Mark Kranenburg Jeroen Terlingen) Blauwdruk van de bezetting van de Kon. Ned. Grofsmederij.

Bedrijfsvoetbal

Vader Izak Neuteboom (1895 - 1982) is mede-oprichter van de Leidse Voetbalvereniging Lugdunum geweest. Op vrijdag 30 november 1979 vertrok een Lugdunum-delegatie naar de Marktweg 19 in Den Haag, om aldaar aan Izak Neuteboom de gouden speld te overhandigen, verbonden aan het Ere-lidmaatschap. Izak had het initiatief tot de oprichting genomen.

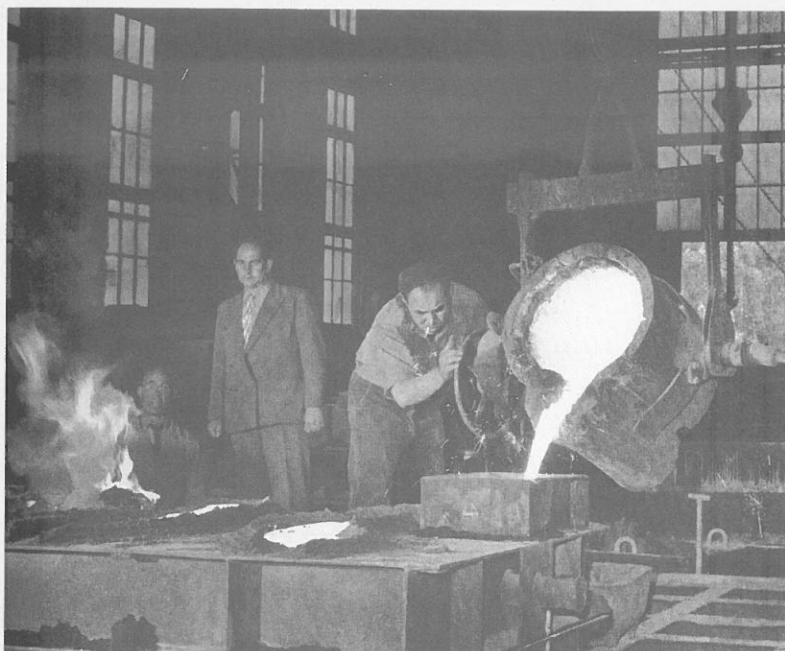
Drie zoons van het nieuwbakken Ere-lid waren aanwezig. Was Izak er niet geweest, dan zou LUGDUNUM waarschijnlijk niet bestaan hebben.

Lugdunum was voortgekomen uit een eerdere sportclub TAVENU: Tot Algemeen Vermaak en Nut-

KORT OVER DE GROF

De N.V. Koninklijke Nederlandsche Grofsmederij (K.N.G.) was een begrip van jewelste in het industrieel Leiden dat tot de jaren zeventig van de vorige eeuw voor een belangrijk deel het gezicht van de stad bepaalde. Typerend was dat het metaalbedrijf kortweg bekend stond als "De Grof". In 1836 verrees op een terrein van vijfduizend vierkante meter aan de Zuidsingel bij de Zijlsingel ten zuiden van de Zijlpoort de Nederlandsche Grofsmederij. Eerste directeur van de Naamlouze Vennootschap, met aandelen in handen van onder meer Koning Willem I en zes leden van de Leidse gemeenteraad, was William Archibald Bake (1787-1843). Deze oud-beroepsofficier was zijn industriële loopbaan begonnen bij het staalbedrijf van Cockerill in Luik, toen dit nog deel uitmaakte van het Verenigd Koninkrijk der Nederlanden. In de werkplaatsen kwamen door stoomkracht aangedreven machines. Afgedankt smeedijzer werd tot smeedhitte gebracht in zogeheten puddelovens, vlamovens waarin ruw ijzer wordt omgezet in staal; na het walsen ontstond dan het zg. stafijzer. Na een mislukt avontuur in spoorwegrails voor de eerste spoorlijnen in Nederland nam directeur W. Wolters het roer over en specialiseerde de Grof zich steeds meer in scheepsbouw en waterstaatkundige werken. In 1850 verwierf het bedrijf het predikaat koninklijk. Rond die tijd had het bedrijf al bijna honderd mensen in dienst. Het productie-assortiment omvatte in de tweede helft van de negentiende eeuw scheepsankers en scheepskettingen, scheepsbouw, lichttorens, bruggen, sluisdeuren en losinrichtingen (elevators). In 1876 kwam er een heuse scheepshelling, in 1889 kwam een gieterij tot stand. De arbeidsomstandigheden waren in die tijd van expansie niet al te best. De derde directeur gaf toe: "In de enge, daarvoor niet geëigende lokalen, werden smederijen voor ankers en kettingen gewrongen, zelfs zonder kappen en schoorstenen boven de vuren, onbevlberd, ten enenmale ongeschikt voor het oogmerk, zowel uit economisch opzicht als uit dat der wenschelijkheid ten opzichte van de werklieden." In 1882 looft Minister van Marine Taalman Kip overigens het "deugdzaam ankertuig" van de K.N.G. In 1899 werd de kettingfabricage verplaatst naar de Waard (het Waardeiland). Hier was ook plaats voor de gieterij, de flenzenfabriek en de constructieafdeling. Op de Zuidsingel bleef onder meer het grote smeedwerk, zoals krukassen, scheepsassen en ankerschachten. In de draaijerij werden de stukken afgewerkt. Rond 1900 waren er totaal 270 werknemers. In 1910 vond een grote wilde, mislukte staking plaats in de kettingfabriek. Begin jaren twintig kwam een grote modernisering tot stand van de gieterij, smederij en draaijerij. In 1924 werd een pensioenfonds voor werknemers gesticht. Tegen 1940 gaf het bedrijf 500 mensen werk. Na de Tweede Wereldoorlog werd de Grof ingeschakeld bij de Wederopbouw en dreef het bedrijf nog enkele tientallen jaren op opdrachten van de IJmuidense Hoogovens en de scheepsbouw elders. In het bekende collectieve PR-boek *Industrie Leiden Holland* uit 1951 wordt het doel van het bedrijf omschreven als Machinefabriek, constructiewerkplaats, ketelmakerij, ijzer en metaalgieterij, scheepsbouw, grofsmederij en het vervaardigen van ankers en kettingen. Midden jaren zestig telde het bedrijf niet minder dan 1.250 personeelsleden. In 1966 vond een fusie plaats met de grofsmederijen van Wilton-Fijenoord en Werkspoor in de Verenigde Grofsmederijen N.V. Maar

Het vuur van de Grofsmederij.

technische diepte-investeringen bleven uit en slecht beheer deed het bedrijf, in 1973 voor het grootste deel verplaatst naar een "droog" industrieterrein in de Grote Polder in Zoeterwoude, in 1978 definitief de das om, na een weken durende bedrijfsbezetting door een actiecomité en de industriebonden NVV en NKV. Wat in Leiden rest van de Grof is niet veel meer dan een dichtgemetseld onderstuk van een schoorsteen en een monumentaal anker in het Ankerpark. Zie o.a. Gert-Jan van Rijn & Monique Witteman, "Omzien zonder wrok". Herinneringen aan de Koninklijke Nederlandse Grofsmederij. In: Jaarboek Dirk van Eck Stichting, 1998.

Gerard J. Telkamp

tig Uitgaan, waarschijnlijk een soort fabrieksclub van de Grof. Men had goede contacten met de studentenvereniging Lugdunum Batavorum. TAVENU was min of meer ontbonden in 1914, toen de meeste leden in dienst moesten. Daarna werd de club weer als Lugdunum heropgericht.

Zie foto van het eerste elftal, met Izak Neuteboom als aanvoerder / midvoor, zou toen 22 zijn geweest (1917?).

Water en vuur

Izak Neuteboom was 13 jaar toen hij bij de Grof kwam, waar hij als aankomend vuurwerker vertrok. Hij had niet veel meer dan vijf jaar lagere school gehad. Izaks vader, Jan Neuteboom, was al in het bedrijf als vuurwerker werkzaam, toen zijn zoon bij het bedrijf in dienst trad. De vader van deze grootvader, Flips overgrootvader, heette ook Jan. Deze had een water- en vuurwinkel aan de Herengracht. Het vuur zit dus wel in familie. Grootvader Jan is vanwege het oorverdovende lawaai dat bij het werk hoorde, doof geworden. Je kon dus als kind geen gesprek met hem voeren. (Overigens is deze grootvader nog ruim 80 geworden en pas na de Tweede Wereldoorlog overleden. Wel was zijn pensioen van rentezegels minimaal, zodat hij door zoons en kleinzoons werd ondersteund.)

Vuurwerker was een andere naam voor fabrieksmid. De arbeidsomstandigheden bij de autoritair-conservatief geleide Grof waren niet erg gunstig en het werk was zwaar. Vader Izak vertelde Flip later dat hij zijn vader Jan na werkdagen van zessen tot zessen halfdood uit de Grof zag komen; Jan zat dan op zondag in de kerk uit te slapen. Izaks schoonvader Philippus Wassenaar, een socialist, zou zijn schoonzoon na diens na terugkeer uit militaire dienst (mobilisatietijd Eerste Wereldoorlog) in 1919 vanwege de slechte reputatie van de Grof (in 1910 was er nog een staking gehouden) hebben afgeraden er weer te gaan werken. Vandaar ook de noodzaak van een getuigschrift, waarmee Izak weldra aan de slag kon bij de HTM.

Een linkse schoonfamilie

Izak was in 1917, midden in de oorlog, getrouwd met Fernandina (Dien) Wassenaar. Deze was de dochter van Philippus Wassenaar, geboren te Leiden op 6 mei 1872 (zoon van Philippus Wassenaar en van Geertrui van Oosten) en Dirkje Hendrica Elkerbout, geboren te Leiden op 16 augustus 1872 (dochter van Andries

Elkerbout en van Fernandinus Pannekoek). Zowel de Wassenaars als de Elkerbouts en de Pannekoeken zijn bekende namen in de Leidse arbeiders- en/of vakbeweging geweest.

Philippus Wassenaar was metselaar met een eigen bedrijfje; hij werkte met een compagnon, die wat geld had. Wassenaar was een echte vakman, die in zijn vrije tijd meubels maakte, onder andere een grote gepolitoerde eettafel, die in de Tweede Wereldoorlog werd opgestookt. Hij had een werkplaats met meer dan driehonderd schaaafjes. Wassenaar was van aanhanger van Domela een aanhanger van Troelstra geworden.

Flips moeder Dien Wassenaar had voor haar trouwen het beroep van dienstbode uitgeoefend; ze had een betrekking op het Rapenburg. Toen haar vader aan haar mevrouw liet weten dat zijn dochter volgens recent ingevoerde nieuwe wetgeving recht had op een vrije zaterdagmiddag en zondag, eens in de drie weken, hoefde ze niet meer terug te komen. Ze kreeg prompt geen werk meer, alleen nog een keer wat verdiensten bij de conservenfabriek van Tieleman en Dros op de Middelstegracht.

Voetballen of kerkgang

Izak was in de oorlog aan woonruimte gekomen op de Vliet, nummer 46 (nu woont er een architect); hij heeft er nog eens 's nachts een dronken manspersoon uit het water gehaald. In 1918 werd de oudste zoon geboren, Wim. Deze Wim (die in 2003 is overleden) oefende het beroep van schrijfmachinerenreparaateur bij Handelsvereniging Ruys uit; hij vormde met Eli de Heer de linkervleugel van het eerste elftal van de Haagse voetbalclub ADO, dat in hun tijd drie keer kampioen werd, onder meer landskampioen in 1943. De vader van Eli, Henk de Heer, was net als Izak, vader van Wim, speler in hetzelfde elftal van Lugdunum geweest, terwijl hij trouwde met Izaks zus Marie Neuteboom. Het echtpaar Neuteboom en het echtpaar De Heer kwamen vanuit Leiden toevallig in dezelfde Haagse buurt terecht. Tante Marie was echter zeer streng christelijk, zwaaide met bijbelteksten en verbood Henk nog langer te voetballen of er zelfs naar te kijken. Het is dus een wonder dat zoon Eli zover kwam, samen met zijn neef Wim.

Behalve het socialistische geloof van zijn schoonvader was de kritiek op de zondagse voetballerij een van de redenen dat Izak het streng protestantse geloof van zijn familie vaarwel zei. Uiteindelijk moest Izak zijn sportieve liefhebberij echter om andere redenen

aan de dijk zetten, namelijk omdat hij nachtdienst had bij de HTM.

Flips moeder zei later weleens dat vader Izak in zijn jeugd meer had gebeden dan gegeten. De geloofsafval werd ook verklaard omdat Izak ooit een broertje had gehad, Frederik, dat jong was gestorven, waarna gezegd werd dat dat de wil van God was geweest. Dat was voor Izak mede aanleiding voor het afscheid van de kerk. (Overigens is Flip in 1922 nog wel gedoopt, in de Hooglandse kerk, waarschijnlijk om de streng-christelijke familie Neuteboom te gerieven.)

Werk aan de lijnen van de HTM

Vader Izak ging vanuit het huis aan de Vliet met zijn gezin na een kort verblijf bij zijn schoonfamilie in de Os- en Paardenlaan in Noord verhuizen naar Den Haag. Dat was in 1923 (Flip heeft dus alleen de eerste anderhalf jaar van zijn leven in Leiden gewoond). Eerst even naar de Hoefkade, daarna naar de zg. Nieuwe Schilderswijk, de Van der Lissestraat, waar men een van de zg. Nutswoningen betrok. De werkplaatsen van de HTM bevonden zich toen nog in de Lijsterbesstraat. Het spannen van de bedrading in de jaren twintig was toen een heel zwaar werk. Voor de

voorbereiding en bevestiging had men echte vaklui nodig, zoals smeden. Bij de Grof had Izak een goede leerschool gehad. De elektrificatie van de lijnen naar Wassenaar en Leiden duurde een groot deel van de jaren twintig. Izak oefende bij de HTM de functie van elektricien en bankwerker uit. Izak ging op 65-jarige leeftijd met pensioen in 1960 en hij overleed in 1982 op 86-jarige leeftijd. Flips moeder is 98 geworden.

Flip zelf heeft twee volwassen zoons (in Zoetermeer en Loosduinen) en diverse kleinkinderen. Na de lagere school genoot hij nog een paar jaar uitgebreid lager onderwijs en vervolgens maakte hij versneld de ambachtsschool af, hoewel de hoofdonderwijzer eigenlijk wilde dat Flip gezien zijn verstand zou gaan doorleren. Maar daar voelde pa Izak niets voor, die was bang dat zijn zoon bij het witte-boordenproletariaat zou gaan horen. Flip kwam terecht bij de werkplaatsen van de PTT aan de Binckhorst en hij heeft bij dit bedrijf gewerkt tot zijn vervroegd pensioen op 60-jarige leeftijd in 1982, eerst als leerling-instrumentmaker bij de revisiedienst, later als telegrafief- en nog later als telefoontechnicus, bij de bouw van telefooncentrales en de ontwikkeling en inspectie van aangepaste telefoontoestellen en bedrijfscentrales.

Gerard J. Telkamp

LAATSTE BUURTWINKEL GROENoord VERTROKKEN VAN DER LAAN: KRUIDENIERSWINKEL ANNEX BUURTHUIS

Waar Groenoord jaren geleden nog vele buurtwinkels had, is met het vertrek van de buurtwinkel van Bram en Cora van der Laan nu ook de laatste winkel vertrokken. De zaak heeft tot het einde altijd goed gelopen, maar Van der Laan (1943) vond het met het bereiken van de 65-jarige leeftijd deze zomer wel mooi geweest. "Eigenlijk runden we hier een soort buurthuis"...

De zaak heeft vanaf 1938 op de hoek van de Hansensstraat en de Raamstraat in de Leidse wijk Groenoord gezeten. Van der Laan nam de zaak in 1969 min of

meer gedwongen over. "Ik hielp natuurlijk al van kinds af aan mee in de zaak, ben er ook boven geboren, maar in 1969 werd mijn vader te ziek om te werken. Voor kleine zelfstandigen waren er toen amper sociale voorzieningen; ook geen verplicht ziekenfonds. Ik had een opleiding gevolgd en werkte op de koopvaardijvloot maar ging al snel terug om mijn vader te helpen, met de gedachte dat een jaar te doen. Dat jaar is uiteindelijk een lichtjaar geworden!" Samen met zijn vrouw Cora runde hij het winkeltje uiteindelijk veertig jaar. In die tijd is er een hoop veranderd in de buurt. Van der Laan: "Toentertijd had je hier een groentewinkel, melkzaken, fietsenmakers, slagers, bakkers, een wasserij en ook loopjongens van de Leidse Broodfabriek. Onderling was de sfeer goed en de winkeliers kenden elkaar allemaal. Later zijn die kleine zaakjes allemaal verdwenen, maar wij hebben het toch maar lang volgehouden." Ook van de komst van een grote supermarkt

Zie voor binnengekomen actuele informatie de website
www.stiel-leiden.nl onder nieuws

ADVERTENTIE

VERENIGING OUD LEIDEN

Opgericht 5 november 1902

Postbus 917
2300 AX Leiden

Bent u geïnteresseerd in het Leidse en regionale Erfgoed en wilt u graag het beroemde Leids Jaarboekje gratis ontvangen, dan kunt u niet zonder het lidmaatschap van de Vereniging Oud-Leiden.

De contributie bedraagt € 20,- per jaar; jongeren tot 25 jaar betalen slechts € 12,50.

Door overmaking van dit bedrag op Postbankrekening 17 52 28 o.v.v. "nieuw lid" bent u lid van de Vereniging Oud-Leiden.

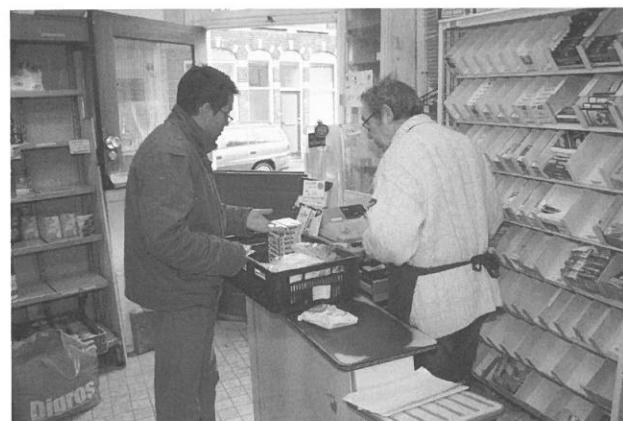

Bram van der Laan snijdt de kaas.

Overzicht van de winkel

aan de Haarlemmerweg heeft Van der Laan nauwelijks iets gemerkt. "Misschien een beetje flauw, maar toen wij de folders van die Nettorama in handen kregen met de suiker voor 95 cent, maakte ik snel een folder met suiker voor 89 cent. Zo heb ik uiteindelijk die winkel weggeconcurrerd, en niet andersom. Ook de andere supermarkten hebben we overleefd, al merkte ik het wel toen zij ook 's avonds open gingen. In de buurt zijn natuurlijk ook meer werkende mensen gaan wonen, dus overdag werd het rustiger."

Afrekenen met een klant.

Naast levensmiddelen verkocht Van der Laan zuivelproducten, groente, bloemen en brood. Clandestien konden klanten ook nog wel een fles Vieux halen, die dan als slaolie op de bon werd vermeld. De buurtwinkel was veel meer dan alleen een zaak waar men levensmiddelen kon halen; het winkeltje nam een centrale plek in de buurt in en was een vergaarpunt voor alle nieuwtjes uit de buurt. Van der Laan: "Iedereen vertrouwt je werkelijk alle informatie toe en alle verhalen hoor jij als eerste. Groenord is altijd een hele leuke buurt geweest; vroeger meer een arbeiderswijk en tegenwoordig een mix van lage en hoge inkomens. De mensen hier zijn altijd bereid iets voor een ander te doen. Ook bij ruzies wordt humor niet geschuwd; zo heb ik meegemaakt dat mensen een draaiorgel

huurden op de verhuizingsdag van vervelende buurtbewoners. Ook stond er een keer 's nachts een stomdronken man voor mijn deur die compleet onder het kroos zat. De man was in de sloot gefietst en durfde zo niet naar zijn vrouw, dus bood ik hem een douche en kleren aan. Zulke zaken kwamen regelmatig voor."

Ook in de winkel werden regelmatig grappen uitgehaald. Van der Laan: "Ik plakke bijvoorbeeld een rijksdaalder aan de vloer met secondelijm om de reacties van klanten te zien. Men probeerde inderdaad heel stiekem de rijksdaalder op te veggen met de schoen, haha! Sowieso zijn we nooit met een slecht humeur gaan werken. Er waren wel eens zeurende klanten, maar dat los je dan toch met humor op. Zo was er een vrouw die me altijd kwam melden dat mijn eieren stonken. Tegen Pasen verwisselde ik toen een kippenei voor een exemplaar van suiker. Die week hoorde ik niets van haar, een week later weer niets, de week daarna weer niets. Pas negen weken later kwam ze vertellen dat ze een raar ei had gehad, dat geheel oploste in de pan. Toen wist ik gelijk waarom ze mijn eieren vond stinken!" Ook de keer dat hij zelf voor de gek werd gehouden, kan Van der Laan zich nog goed herinneren. "Wist ik veel dat het 1 april was! Ik werd gebeld door iemand van de gemeente omdat ik buiten groente uitstalde. Of ik even vier jaar achterstallige precariorechten à 2800 gulden wilde afdragen. Witheet was ik van woede, maar achteraf natuurlijk blij dat het een grap betrof."

Na veertig jaar met veel plezier in de zaak gewerkt te hebben, gaat het echtpaar Van der Laan nu genieten van een welverdiend pensioen. Een andere buurtwinkel komt er niet en Van der Laan begrijpt dat ook wel. "Jongeren hebben geen zin om voor een bescheiden inkomen van 's ochtends half zeven tot 's avonds zeven te werken, hetgeen wij al die jaren gedaan hebben. Daarbij hadden we ook maar veertien dagen vakantie per jaar. Als je een winkel runt kun je bij een warme dag ook niet zeggen, ik sluit de tent even. Wat dat betreft kijken we erg uit naar ons pensioen; lekker met de kleinkinderen wandelen. En daarbij maak ik natuurlijk met elke buurtgenoot een praatje, want we moeten wel op de hoogte blijven. Waar we beiden nog wel aan moeten wennen, is het boodschappen doen. Dat doen we nu in feite voor het eerst en het is echt een speurtocht naar goede producten. We hebben niet alleen onze klanten, maar ook onszelf een beetje verwend."

Michiel Rohlof

Foto's: Niek Bavelaar

STIEL'S ACTIVITEITEN IN HET JUBILEUMJAAR 2008

Leden en bestuur

Op 31 december 2008 telde STIEL 173 (was 174) donateurs, 25 (26) werkgroepleden en 28 (30) bedrijfsdonateurs. Voorts werden 50 relaties en 30 erfgoedorganisaties van de activiteiten op de hoogte gehouden.

Het bestuur bestond uit J.P. Vollaard (voorzitter tot november, waarna G. van Hees de voorzitterstaak overnam), J.J. Gijsman, penningmeester, J.W. Wesseldijk, secretaris, mw. H.J. Korthof-Matze, 2e secretaris, L. Barendregt, namens Oud Leiden, W.B. Burgers, redacteur Stielz, G.J. Telkamp tot juli (Terkamp blijft auteur voor Stielz). Als nieuwe bestuursleden traden toe: H. Turenhout – in april en mw. P. Buring – in september, beiden zijn algemeen lid. Het bestuur vergaderde vijf maal.

Contacten

In de inspraak op de concept Monumentenverordening van de gemeente Leiden heeft STIEL laten weten dat bescherming van de monumenten op de eerste plaats moet staan. Zij heeft voorgesteld om bepalingen in de verordening op te nemen die ertoe leiden dat panden beschermd zijn tijdens de duur van de besluitvorming over hun monumentenstatus: de zogeheten voorbescherming.

Met verschillende organisaties is samengewerkt: Het samenwerkingsverband van acht cultuur-historische organisaties, ook wel de Erfgoedkoepel genoemd, heeft in mei met de nieuwe wethouder van Cultuur, J.J. de Haan, kennisgemaakt. De gemeentelijke Erfgoednota vormt in het overleg met de gemeente de basis voor de gesprekken. Ook hier is de Monumentenverordening besproken, naast het programma voor de binnenstad. Gezamenlijk hebben de organisaties gewerkt aan de Geschiedenisdag van Leiden op 8 november.

Deze dag werd georganiseerd ter gelegenheid van de lustrumvieringen van de Vereniging Oud Leiden en de Historische Vereniging Holland. Tevens werd op die dag de Leidse Canon, een samenvatting van de Leidse geschiedenis in een dertigtal vensters, aangeboden aan de minister van Cultuur, Plasterk.

STIEL heeft zich samen met Stichting Levend Ambacht Leiden (STAL) op deze Geschiedenisdag gepresenteerd in de druk bezochte Hooglandse kerk.

Dekenfabriek Scheltema kon bezocht worden tijdens de Open Monumentendagen in september. Het thema was: 'Speuren naar sporen'.

Bijeenkomsten van RACM, over historische muurreclames, van FIEN en SHIE werden bijgewoond.

Panden

Betrokkenen bij de Meelfabriek – Meelfabriek CV, gemeente Leiden, STIEL, RACM en de stadshistoricus Cor Smit – hebben eind 2008 afspraken gemaakt voor een inventarisatie en selectie van niet-constructieve elementen ter voorbereiding op een schoonmaakactie en bronnenonderzoek. Begin 2009 zal SLS Wonen haar plannen presenteren.

Ingang Gortergebouw aan de Wassenaarseweg, Leiden.

Aanvragen voor gemeentelijke monumentenstatus werden gedaan voor de bollenschuur aan de Morsweg (februari), de dubbele overwegwachterswoning van de spoorlijn Leiden-Woerden aan de Haagweg (maart), de directiewoning van Scheepswerf Boot aan de Sumatrastraat (maart) en het Boerhaaveterrein – cité medicale aan de Wassenaarseweg (oktober).

Uit een bouwkundig onderzoek is gebleken dat behoud en hergebruik van de bollenschuur niet mogelijk is. In de plannen voor nieuwbouw ter plaatse zal de huidige constructie, de vorm en het materiaalgebruik terugkomen.

De dubbele overwegwachterswoning aan de Haagweg is begin november onverwacht door de eigenaar, de Nederlandse Spoorwegen, gesloopt; dit gebeurde een week voordat B&W zouden besluiten over de toekenning van de gemeentelijke monumentenstatus. STIEL heeft hierover haar beklag gedaan aan de NS.

Na de informatiebijeenkomst over de bouwplannen op het Boerhaaveterrein kreeg in april het Gortergebouw de gemeentelijke monumentenstatus. Op basis van de ingewonnen adviezen over wederopbouwarchitectuur, heeft STIEL samenwerking gezocht met andere betrokkenen en de monumentenstatus aangevraagd. STIEL heeft ook aangegeven dat de kunstwerken van Lex Horn in deze panden het bewaren waard zijn.

Blijvende aandacht is er geweest voor de fabriek Paternotte – het complex aan de Marktsteeg – dat STIEL voor hergebruik wil behouden. Wethouder J.J. de Haan gaf aan dat hij het complex geschikt wilde maken voor een muziekcentrum om dit dan zo in te passen dat een groot deel van de fabriekshal bewaard zou blijven. Onzeker

was of de loopbrug over de Marktsteeg zou worden teruggebracht.

Voor de Watertoren aan de Hoge Rijndijk heeft architectuurcentrum RAP een prijsvraag georganiseerd in opdracht van de gemeente, waarin de herbestemming een publieke functie moest omvatten. Na het uitroepen van de winnaar heeft de gemeente de toren in augustus te koop aangeboden.

Over de dakpannenfabriek 'Nieuw Werklust' in Hazerswoude-Rijndijk is overleg geweest vanwege het masterplan Zoeterwoude-Rijwoude, 'Tussen Rijn en Rijksweg'. Vanwege de Rijksmonumentenstatus

Watertoren in de verkoop.

Dakpannenfabriek 'Nieuw Werklust' in Hazerswoude-Rijndijk.

is ook het RACM hierbij betrokken. Deze Rijksdienst acht slechts de directiewoning en één karakteristiek bouwelement (hoofdgebouw met schoorsteen) voor herbestemming geschikt. Op dit moment loopt er een onteigeningsprocedure.

Naast panden in Leiden heeft STIEL haar betrokkenheid voortgezet in het verzet de bouwplannen langs de Oude Rijn in Zoeterwoude / Hoogh Swieten, in het bijzonder het Omtzigt-terrein. STIEL heeft ondersteuning gegeven aan de acties tot behoud/bescherming en hergebruik aan St. Comité Doesbrug te Leiderdorp, de historische vereniging 'Kijk op de Rijn' te Zoeterwoude en de Bond Heemschut. Nadat de gemeente Zoeterwoude besloten had een sloopvergunning aan de projectontwikkelaar te verlenen, hebben betrokkenen in de zomer een aanvraag voor de gemeentelijke monumentenstatus gedaan en bij de bestuursrechter een voorlopige voorziening daartegen gevraagd (en gekregen).

Werkgroepen

Archieven: Verschillende foto's die STIEL heeft ontvangen zijn gedigitaliseerd en van tekst en/of data voorzien. Hiervoor is samenwerking gezocht met de Beeldbank Oud Leiden. Aan de inventarisering en het toegankelijk maken van bedrijfsarchieven is verder gewerkt.

Memorabilia

We ontvingen in 2008 twee fotoboeken met foto's van rond 1900 van de textiel fabriek Krantz en een klein archief met documenten van de Brandstoffenhandel Cramer, eertijds aan de Hogewoerd.

Tijdschrift

Ons tijdschrift verscheen viermaal met o.a. de volgende artikelen: vervolg beschrijvingen van winkelpanden in de Steenstraat en drukkerijen – steendrukkerij Trap, historische gevelreclames, 350 jaar Trekvaart Haarlem-Leiden, de onverwachte sloop van de NS overwegwachterswoning aan de Haagweg en Leiden CS op monumentenlijst NS.

Bedrijfspand adviesbureau Blaauwberg op de Vestwal.

In de rubriek 'Kort nieuws' was er o.a. aandacht voor: de aanvraag van de monumentenstatus van het Boerhaave terrein / cité médicale aan de Wassenaarseweg, sloopplannen voor het pand LDM aan de Ir. Driessenstraat, de sloop van het landhoofd van de trambrug over de Trekvluit bij het Lammenschansplein en de sluiting van schoenmakerij Elzet aan de Aalmarkt.

Financiën

Het jaar 2008 sluit af met een negatief saldo van € 1010,01 voornamelijk veroorzaakt door het uitgeven van het boek *Kinderarbeid*. Goed besteed dus. De donaties waren € 900,- hoger dan geraamd, evenals de subsidies voor de uitgave van het boek.

Jubileum

Op 7 maart vierde STIEL haar twintigjarig bestaan. Met financiële steun van Oud-Leiden, de Dirk van Eckstichting, het Druckerfonds, het VSB-fonds en de gemeente Leiden is het jubileumboek: *'Kinderarbeid in Leiden'* uitgebracht, een hertaling van de negentiende-eeuwse novelle van J.J. Cremer door Korrie Korevaart, met een historische inleiding door Cor Smit en vele archiefphoto's. Overhandiging vond plaats aan Rogier van der Sande, oud VVD-wethouder van Leiden, precies 145 jaar nadat J.J. Cremer een voordracht in *Diligentia te 's-Gravenhage* over fabriekskinderen in Leiden had gehouden. Deze voordracht, die later als de novelle *Kinderarbeid in Leiden* werd uitgebracht, zou de aanzet vormen tot het *Kinderwetje* van de liberaal Sam van Houten.

Samen met het RAL en de Lakenhal is een lesbrieft, over de boekdrukkunst en de grafische industrie, voor scholieren van 10-14 jaar tot stand gekomen en verspreid. Deze uitgave paste in de activiteiten rond de tentoonstelling *'Stad van boeken. Zeven eeuwen lezen in Leiden'* in Stedelijk museum De Lakenhal. Ter gelegenheid van deze tentoonstelling werden in mei in de Lakenhal ook een inleiding en rondleiding door Paul Hoftijzer voor donateurs verzorgd.

Verder heeft een dertigtal donateurs in augustus een bezoek kunnen brengen aan het bedrijfspand van adviesbureau Blaauwberg, de voormalige glashandel Dullaart op de Vestwal. Bij deze gelegenheid overhandigde Pieter Longbottom enkele fotoboeken uit het archief van wolfabrikant Krantz.

De Leidse geschiedenisdag.

UIT LEIDEN & REGIO

Streekmuseum Veldzicht in Noordwijk

NOORDWIJK – Eind maart wordt het streekmuseum Veldzicht in Noordwijk geopend. In het nieuwe museum staan bloembollen, kruiden en blaarkopkoeien centraal. Bij de officiële opening op 28 maart draagt de Stichting Veldzicht het zomerhuis van de boerderij over aan het Genootschap Oud Noordwijk.

Het nieuwe streekmuseum is gevestigd in de boerderij Veldzicht aan de Herenweg in Noordwijk-Binnen. Deze boerderij is in 1854 gebouwd door Jacobus Hoogeveen, die geboren was op de boerderij Bouwlust ertegenover. Zijn nazaten hadden een gemengd bedrijf en bloembollenbedrijf op Veldzicht. De familie Hoogeveen hield er koeien, varkens en kippen, maar teelde ook hyancinten en andere bloembollen.

De laatste bewoner van Veldzicht, Jaap Hoogeveen, overleed in februari 2007. Het was zijn wens dat boerderij Veldzicht behouden zou blijven als authentiek element in het landschap van de Duin- en Bollenstreek. Daarom werden de boerderij en de landerijen ondergebracht in een stichting. Het zomerhuis en bijgebouw werden beschikbaar gesteld aan het Genootschap Oud Noordwijk om te gebruiken als museum. Het Genootschap had wel oren naar extra museumruimte, want in het Museum Oud Noordwijk aan het

Jan Kroonplein in Noordwijk aan Zee wordt vooral het verleden van Noordwijk als vissersdorp belicht, maar er is te weinig ruimte om aandacht te besteden aan het agrarisch verleden van Noordwijk.

Kruiden

Noordwijk heeft een boeiend agrarisch verleden. In de late Middeleeuwen vormde Noordwijk het centrum van de kruidenteelt, zowel voor het gebruik in de keuken als voor medicijnen. De veehouders in Noordwijk en omgeving hielden blaarkoppen: een oud Nederlands koeienras dat in de Duin- en Bollenstreek en de Veenstreek vroeger veel voorkwam. Rond 1850 kwam in de binnenduinrand van Noordwijk de bloembollenteelt op.

De voormalige kruidenwinkel van Alkemade uit de Pickéstraat is in het museum ondergebracht en voor de boerderij is een kruidentuin aangelegd. U kunt ook zien hoe een boerenwoning er van binnen uitzag en alles te weten komen over het blaarkopvee. Er is nog steeds een bloembollenbedrijf op Veldzicht gevestigd. Daar kunt u zien hoe het toegaat in het bloembollenbedrijf, vroeger en nu.

In de afgelopen anderhalf jaar is het zomerhuis naast de boerderij opgeknapt door vrijwilligers van de Stichting Veldzicht en het Genootschap Oud Noordwijk. Er is verwarming aangelegd, de toegang is verbeterd en het dak is gerestaureerd.

Het Streekmuseum is gevestigd aan de Herenweg 114 in Noordwijk. Openingstijden: zaterdag en zondag van 14.00 tot 17.00 uur en op verzoek, tel. 071-361.40.48.

VERKOOPPUNTEN VAN ONS TIJDSCHRIFT STIELZ

Boekhandel De Kler	Breestraat 159	Leiden
Boekhandel De Kler	Kempenaerstraat 39 b	Oegstgeest
Boekhandel Kooyker	Breestraat 93	Leiden
Bruna	winkelcentrum 5 Meiplein	Leiden
Bruna	bij winkelcentrum Stevenshof	Leiden
Sigarenmagazijn T.Filemon	Bevrijdingsplein 1	Leiden

DE OUDE STADSKLOK GEPLAATST

Opnieuw een herplaatsing. Na het weer opstellen van de Trafozuil op het Vrouwenkerkhof, op 29 januari 2009, is ook een oude stadsklok herplaatst en wel aan de Haven. Stiel heeft indertijd wat spullen gered

uit de opslag van de SLF, de voorloper van Nuon. Het ingenieursbureau van de gemeente heeft de tweede klok, een dobbelsteenmodel, laten restaureren en gangbaar laten maken. Mooi dat het toch weer in de stad geplaatst werd. Een ander model, een driekanter, staat zoals bekend aan het eind van de Korte Mare. Een derde klok staat nog in onze opslag en wacht nog op restauratie. Wie weet!

TIJDSCHRIFT OVER DE GESCHIEDENIS VAN WERKEND LEIDEN

ACTUEEL NIEUWS

* Geen nieuwbouweisen aan Rijksmonumenten. Het bouwbesluit geeft in artikel 1:12 gemeenten de mogelijkheid dat wijzigingen aan rijksmonumenten niet hoeven te voldoen aan nieuwbouweisen. In de praktijk wordt echter dit artikel weinig gebruikt, omdat gemeentebesturen daar of niet aan willen meewerken of hun bevoegdheid, waar het gaat om veiligheidsbeleid, hebben gemandateerd aan de brandweer. En die wil daar meestal geen rekening mee houden. De Rijksgebouwendienst werkt aan een rapport om dit probleem aan de orde te stellen. De RACM denkt daar samen met

onder andere de Vereniging van Nederlandse Gemeenten over mee.

- * Bij de Rijksdienst Archeologie Cultuur Monumenten, kortweg RACM, is een Incidentenregister Cultureel Erfgoed opgezet waarin meldingen worden opgenomen van verwaarlozing van Rijksmonumenten. Ook diefstal, brand, wateroverlast, stormschade en verzakking worden daarin opgenomen. Stiel zal dat soort zaken doorgeven.
- * Het Leiderdorps Museum is verhuisd naar Van Diepeningenlaan 110 d, 2352 KA Leiderdorp. Voor informatie zie www.leiderdorpsmuseum.nl.
- * Stiel is een ANBI erkende stichting. Donaties zijn als gift aftrekbaar.

ADVERTENTIE

Wij brengen het nieuws bij u thuis!

Met het Leidsch Dagblad blijft u op de hoogte van de gebeurtenissen in uw omgeving én leest u al het landelijke en wereldnieuws. Daarnaast besteden we veel aandacht aan cultuur, sport, wonen en ontspanning. Nieuws dat u direct raakt.

Dat brengen wij graag bij u thuis.

Word abonnee,
bel 088 - 8241111
of surf naar
www.leidschdagblad.nl

www.leidschdagblad.nl

Leidsch Dagblad

Het Motorhuis
Autodealerbedrijven

OPEL SAAB CHEVROLET CITROËN Huisoccasions

Leiden. Vondellaan 80. Tel: 071 - 535 18 00
www.motorhuis.nl

"J. Zierikzee"
maatschoenmakerij

H.P.H. Nusteling
Bakkersteeg 3
2311 RH Leiden

Tel.: 071-5131156

maatschoenen op het net?

www.maatschoenen.nl

Rijksmuseum voor de Geschiedenis van de Natuurwetenschappen en van de Geneeskunde

JACHT OP HET ABSOLUTE NULPUNT
11 | 07 | 2008 - 10 | 05 | 2009

BOERHAAVE

Laage St. Agnietenstraat 10 Leiden WWW.MUSEUMBOERHAAVE.NL

SWIETEN
LAU

van swieten architects

architectenburo kees lau

architecten

Per 15 augustus 2007 werken twee Leidse architectenburo's samen onder de naam: swietenlau architecten.

Onze adresgegevens:

St. Jacobsgracht 4
2311 PW Leiden

Postbus 11241
2301 EE Leiden

071 5141051
info@swietenlau.nl

www.swietenlau.nl